

GOSPODARKA NRF W RAMACH EWG

Cele i środki realizacji programu EWG

W styczniu 1968 r. minęło dziesięć lat od czasu, kiedy zaczęły obowiązywać postanowienia Traktatu Rzymskiego podpisanego 25 marca 1957 r. w sprawie utworzenia EWG. Celem wspólnoty zgodnie z postanowieniami Traktatu miało być

„podniesienie harmonijnego rozwoju działalności gospodarczej na obszarze Wspólnoty, stała i zrównoważona ekspansja, wzrastająca stabilizacja, przyspieszony wzrost poziomu życia i zacieśnianie stosunków między państwami, które ona łączy”.

Przewidziano też szereg środków umożliwiających realizację tych celów, m. in. likwidację ceł, wspólną politykę handlową wobec państw trzecich, wolny przepływ siły roboczej, usług i kapitałów, wspólną politykę rolną, koordynację polityki gospodarczej państw członkowskich i zapobieganie zachwianiu równowagi w bilansie płatniczym, zbliżenie ustawodawstw, utworzenie specjalnych funduszy itp.

Unia celna

Pierwsze postanowienia EWG dotyczyć miały tych dziedzin gospodarki, w zakresie których niejednokrotnie już w przeszłości podejmowano próby ujednoczenia i współpracy, a więc swobodnego przepływu towarów, siły roboczej i kapitałów. Realizację postanowień EWG rozpoczęto od tworzenia w trzech etapach unii celnej stosując kolejne obniżki ceł. Pełna unia celna w zakresie towarów przemysłowych została w zasadzie realizowana 1 lipca 1968 r. Osiągnięcia w tym zakresie związane były niewątpliwie z utrzymującą się w całej Europie zachodniej korzystną koniunkturą gospodarczą. Obniżka ceł w ramach EWG w poszczególnych krajach miała różny przebieg — średnio w całej EWG poziom ceł w zakresie towarów przemysłowych w dniu 1 lipca 1967 r. wynosił 15% stanu z 1 stycznia 1957 r. przyjętego jako punkt wyjściowy. Ograniczenia ilościowe w zakresie importu towarów przemysłowych zostały zniesione już 1 stycznia 1962 r.¹

System podatkowy

O ile pertraktacje w zakresie ceł na towary przemysłowe i stopniowe ich ograniczanie na terenie sześciu krajów Wspólnoty przebiegało bez większych zakłóceń, o tyle w realizacji innych postanowień natrafiono na wiele przeszkód, ze względu na znaczne nieraz, bardzo istotne różnice pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi.

Tak np. poważne trudności wyłoniły się przy próbach ujednoczenia systemu podatkowego i w tym zakresie nie poczyniono znaczniejszych postępów. Pierwsze uzgodnienia w sprawie ujednoczenia systemu podatkowego przyjęto w lutym 1967 r.² W myśl tych postanowień obroty w NRF, Włoszech i państwach Beneluksu opodatkowane dotąd w sposób kumulatywny „kaskadowy”, tj. od każdej fazy produkcyjnej oddzielnie, mają być na wzór Francji opodatkowane tylko od „produktu czystego”. Jest to jednak dopiero kwestia przyszłości i nie należy oczekiwać szybkiego ujednoczenia tego systemu, który ma istotne znaczenie, z jednej strony dla wysokości dochodów państwa, z drugiej strony, poprzez opodatkowanie przedsiębiorstw i ich filii, oddziałuje na przepływy kapitału w te regiony, gdzie po-

¹ *Die deutsche Wirtschaft und die EWG*. Presse und Informationsdienst der Europäischen Gemeinschaften Brüssel—Luxemburg 1968, s. 5.

² Dnia 9 II 1967 — przyjęto postulaty odnośnie do zmiany systemu kumulatywnego na system podatkowy od wartości czystej do 1 I 1970 r. „Europäische Gemeinschaft” 1/1968, s. 25.

datki są niższe. System podatkowy ma poza tym istotne znaczenie dla kooperacji i fuzji przedsiębiorstw, wyznacza wymogi dla rynku kapitałowego.

Handel zagraniczny NRF

W okresie minionego dziesięciolecia liberalizacja wymiany towarowej na terenie państw członkowskich w wyniku znoszenia ograniczeń celnych i ściślejszej kooperacji wpłynęła na wzrost handlu zagranicznego oraz na zwiększenie wymiany wewnętrznej NRF z jej partnerami (zob. tabela I).

TABELA I
Główne kierunki importu i eksportu NRF

	1958		1966	
	Mln DM	%	Mln DM	%
Ogółem import	31 133	100,0	72 670	100,0
Holandia	2 500	8,0	6 870	9,5
Francja	1 595	5,1	8 617	11,9
Włochy	1 698	5,5	6 680	9,2
Belgia — Luksemburg	1 410	4,5	5 607	7,7
Saara	767	2,5	—	—
EWG	7 970	25,6	27 774	38,3
EFTA	6 873	22,1	12 657	17,4
w tym: Wielka Brytania	1 316	4,4	3 155	4,3
Szwecja	1 411	4,5	2 389	3,3
Szwajcaria	1 168	3,8	2 255	3,1
Austria	916	2,9	1 695	2,3
USA	4 193	13,5	9 177	12,6
Pozostałe kraje	12 097	38,8	23 062	31,7
Ogółem eksport	36 998	100,0	80 628	100,0
Holandia	2 995	8,1	7 988	9,9
Francja	2 164	5,9	9 216	11,4
Włochy	1 853	5,0	5 657	7,0
Belgia — Luksemburg	2 453	6,6	6 421	8,0
Saara	637	1,7	—	—
EWG	10 102	27,3	29 282	36,3
EFTA	10 646	28,9	21 422	26,5
w tym: Wielka Brytania	1 460	4,0	3 129	3,9
Szwecja	2 266	6,1	3 574	4,4
Szwajcaria	2 062	5,6	4 872	6,0
Austria	1 847	5,0	4 219	5,2
USA	2 642	7,1	7 178	8,9
Pozostałe kraje	13 608	36,7	22 746	28,3

Źródło: CEPES nach Statistisches Bundesamt Statistisches Jahrbuch für die BRD; Die deutsche Wirtschaft und die EWG.

W zakresie importu handel zagraniczny NRF wzrósł z 31 mld DM do prawie 73 mld DM, a więc o 133%, w zakresie eksportu — z 37 mld do prawie 81 mld DM, tj. o 118%. W zakresie importu nastąpiło dalsze jego zawężenie do krajów EWG, z 26% na 38%, przy równoczesnym zmniejszeniu roli krajów wchodzących w skład EFTA, USA i innych krajów. Szczególną rolę w zakresie importu zaczęła w tym okresie odgrywać Francja, której rola w 1966 r. była prawie taka sama jak USA (około 12% całego importu NRF). Także w zakresie eksportu Francja była najpoważniejszym partnerem handlowym NRF (przeszło 11% eksportu NRF);

dalszymi kontrahentami eksportowymi NRF są Holandia (prawie 10% eksportu), a dopiero po niej USA, Belgia i Włochy. W okresie przynależności do EWG Niemiecka Republika Federalna rozbudowała eksport do krajów Wspólnoty z 27% do 36% ograniczając tym samym proporcjonalnie stosunki handlowe z innymi krajami. Taki wzrost wymiany handlowej między kilkoma tylko krajami wynikał z wysokiej specjalizacji i kooperacji oraz monopolizacji przedsiębiorstw na obszarze EWG celem stworzenia możliwie szerokich ram rynkowych.

Wolny przepływ siły roboczej

Sprawą, która wywołuje znaczne trudności i jak dotąd w sposób praktyczny nie została rozwiązana jest swobodny przepływ siły roboczej³ usług i kapitału. Co prawda, stworzono ramy wspólnego rynku pracy i przyjęto szereg postanowień dotyczących zniesienia pierwszeństwa przyjmowania do pracy własnej siły roboczej oraz ustalenie pierwszeństwa dla członków EWG przed innymi państwami, jednak znaczne różnice w wykształceniu, kwalifikacjach, warunkach socjalnych i poglądach politycznych, jak również zwyczajowe stosunki międzyludzkie stwarzają trudne do pokonania granice. Cudzoziemcy w NRF są zatrudniani na gorzej płatnych stanowiskach, mają ograniczone możliwości działania w związkach zawodowych. Pomimo stworzenia wspólnego rynku pracy zaledwie 1/3 cudzoziemców pochodzi z krajów EWG, dalsze 2/3 z krajów stowarzyszonych i z innych państw nie wchodzących w skład Wspólnoty. Stosunek ten był odwrotny jedynie w pierwszej fazie tworzenia EWG. Udział cudzoziemców z krajów członkowskich w 1958 r. wynosił 65%, w 1961 — 51%, ale już od 1963 r. tylko 34%⁴.

Tak więc, mimo istniejących nadwyżek siły roboczej we Włoszech, kraje członkowskie EWG czerpią siłę roboczą spoza EWG kierując się w tym zakresie własną polityką.

Przepływ kapitałów

W zakresie wolnego osadnictwa i wolnego transferu usług natrafiono na jeszcze większe trudności niż przy utworzeniu rynku pracy. Podobnie zresztą wiele hamulców natury prawnej i administracji istnieje w zakresie wolnego przepływu kapitałów. W okresie od 1 września 1961 r. w NRF zainwestowano 10,6 mld DM (stan na 31 grudnia 1966 r.), z tego na kapitały USA przypada 45%, na kraje EFTA — 31%, na państwa EWG 22%. Prawie 50% inwestycji pochodzących z EWG — zostało zainwestowane przez Holandię. Około 40% kapitałów zainwestowano w latach 1965—1966, można więc przyjąć, że ruch kapitału obcego w NRF w latach 1961—1965 był raczej słaby (zob. tabela II).

³ Pierwsze zarządzenie wykonawcze do Traktatu Rzymskiego wydano na temat socjalnego ubezpieczenia robotników — emigrantów już pod koniec 1958 r. Dnia 25 VIII 1960 r. ukazuje się zarządzenie na temat utworzenia funduszu socjalnego; dnia 16 VIII 1961 r. pierwsze zarządzenie dotyczące wprowadzenia art. 48 i 49 Traktatu w sprawie wolnego przepływu siły roboczej; w lipcu-sierpniu 1962 — pierwsze postanowienie z zakresu socjalnego dotyczące chorób zawodowych, ośrodków lekarskich oraz świadczenie usług dla robotników migrujących w krajach EWG; dnia 21 II 1963 — zarządzenie na temat ubezpieczenia socjalnego robotników przygranicznych; dnia 2 IV 1963 — podstawy wspólnej polityki kształcenia; dnia 11 VII 1963 — zarządzenie na temat socjalnego ubezpieczenia robotników sezonowych; dnia 1 V 1964 r. — wejście w życie drugiego zarządzenia na temat swobodnego przepływu siły roboczej. Zob. „Europäische Gemeinschaft” 1/1968, ss. 23—26.

⁴ *Die Freizügigkeit der Arbeitskräfte und die Arbeitsmärkte in der EWG — 1967*. EWG — Kommission, 1967.

TABELA II

Inwestycje kapitalowe w NRF od 1 września 1961 r.

	Stan na dzień 30 IX 1965		Stan na dzień 31 XII 1966	
	Mln DM	w %	Mln DM	w %
Ogółem	6 478,0	100,0	10 628,4	100,0
Europa	3 179,4	49,1	5 648,0	53,1
EWG	1 277,1	19,7	2 346,3	22,1
Belgia – Luksemburg	295,5	4,6	606,1	5,7
Francja	267,0	4,1	405,9	3,8
Włochy	190,0	2,9	225,3	2,1
Holandia	524,6	8,1	1 109,9	10,5
EFTA	1 896,7	29,3	3 294,1	31,0
Inne kraje europejskie	5,6	0,1	7,6	0,1
Ameryka	3 280,9	50,7	4 946,0	46,6
Ameryka Pn.	3 189,8	49,3	4 794,4	45,1
Ameryka Łacińska	91,1	1,4	151,6	1,5
Afryka	2,0	0,0	3,3	0,0
Azja	15,5	0,2	31,0	0,3
Australia	0,2	0,0	0,1	0,0

Źródło: CEPES nach Angaben des Bundesministeriums für Wirtschaft. Die deutsche Wirtschaft und die EWG.

Problematyka rolna

Całkowicie odrębną kwestią jest problem włączenia rolnictwa NRF do Wspólnego Rynku⁵. W tym zakresie pozycja wyjściowa NRF była całkowicie różna niż np. Francji czy Holandii. NRF jako kraj nie posiadający nadwyżek rolnych w wielu dziedzinach musiała popierać swoje rolnictwo w drodze wysokich cen i subwencji. Francja i Holandia jako eksporterzy produktów rolnych większość subwencji kierowali na wzrost wydajności i potrzeby socjalne rolników. Ogólna polityka rolna przede wszystkim dotyczy ujednolicenia wysokości cen i subwencji w zakresie produkcji rolnej. Przyszły rozwój cen koncentruje się wokół dostosowania ich do poziomu pośredniego między francuskim a niemieckim.

W rolnictwie krajów EWG istnieją jeszcze znaczne rezerwy i możliwości pro-

⁵ W tym zakresie ukazało się wiele aktów ustawodawczych. Oto ważniejsze z nich: dnia 15 XI 1960 r. pierwsze wytyczne odnośnie do wspólnej polityki rolnej; dnia 14 I 1962 r. – podstawy wspólnej polityki rolnej (organizacja rynków rolnych, utworzenie funduszu gwarancyjnego, zasady konkurencyjności w zakresie produktów rolnych); dnia 30 VII 1962 – wejście w życie zarządzeń dotyczących utworzenia wspólnych organizacji rynkowych na zboże, wieprzowinę, jaja, drób, wino, owoce i warzywa; dnia 5 II 1964 – przyjęcie zarządzenia dotyczącego mleka, produktów mlecznych, wołowiny i ryżu, jak również zarządzenia dotyczące finansowania wspólnej polityki rolnej; dnia 1 IX 1964 – wchodzi w życie zarządzenie dotyczące ryżu; dnia 1 XI 1964 – wchodzi w życie zarządzenie dotyczące wołowiny, mleka i produktów mlecznych; dnia 15 XII 1964 – postanowienie o wprowadzeniu wspólnej ceny na zboże od 1 lipca 1967 r.; dnia 30 VI 1965 r. – różnice zdań na temat finansowania wspólnej polityki rolnej; dnia 11 V 1966 r. – uzgodnienie finansowania wspólnej polityki rolnej do końca okresu przejściowego i przyjęcie postulatu aby do 1 lipca 1968 r. ustalić wolny przepływ produktów rolnych na obszarze EWG; dnia 10 XI 1966 r. – pierwsza wspólna cena na oliwę wchodzi w życie; dnia 1 I 1967 r. – wchodzi w życie ustawa o wspólnym rynku na jarzyny i owoce; dnia 25–27 X 1967 r. – podjęto uchwały o wspólnych cenach na zboże, wołowinę, wieprzowinę, ryż, oliwę, produkty obowiązujące od 1968/69 r. Zob. „Europäische Gemeinschaft” 1/1968, ss. 23–26.

dukcji. Dochód z rolnictwa może wzrastać poprzez dalszą emigrację siły roboczej i tworzenie większych gospodarstw. Podczas gdy w Niemieckiej Republice Federalnej w 1958 r. zatrudnionych było na wsi 3 980 mln osób, tj. 15,8% pracujących w 1964 r. było ich już tylko 3 084 mln, tj. 11,4%, a w 1966 r. zatrudnienie to obniżyło się do 2 757 mln, co odpowiadało 10,3% pracujących. W tej sytuacji produkcja rolna NRF wzrosła (w cenach stałych z 1954 r.) w latach 1960—1966 z 4 441 DM na głowę do 5 948 DM na głowę. Do tego wzrostu przyczyniła się niewątpliwie polityka zmian w strukturze agrarnej. W okresie 1958—1966 zlikwidowano około 472 tys. gospodarstw poniżej 10 ha powiększając areał gospodarstw większych. Jednak pomimo tych zmian w 1966 r. prawie 69% gospodarstw w NRF nie przekraczało powierzchni 10 ha.

Rolnictwo NRF otrzymało w latach 1956—1966 w ramach tzw. Zielonych Planów pomoc finansową rządu 19 mld DM. W latach 1958—1964 pomoc ta znacznie wzrastała (z 1,1 mld w 1958 r. do 2,5 mld DM w 1964 r.), następnie nieco zmalała — rolnictwo NRF zaczęło bowiem być zasilane z funduszu rolnego EWG oraz zastosowano system ulg podatkowych⁶.

Istniejące różnice w strukturze agrarnej, samowystarczalności produkcji rolnej, wyposażeniu technicznym, wreszcie różnice w poziomie cen powodują, że jednym z najtrudniejszych elementów integracji jest właśnie rolnictwo. Wysunięto nawet tezę, że rolnictwo jest czynnikiem hamującym rozwój gospodarczy Wspólnoty. Szczególnie trudnym problemem pozostaje problem cen na artykuły rolne. Najwyższe są one w NRF, najniższe we Francji — stąd znaczna różnica zdań pomiędzy tymi dwoma krajami na temat wspólnej polityki cen w ostatnich latach na przestrzeni 1965—1966 r. doprowadziła do długotrwałego kryzysu. Szczególnie duże różnice występują w zakresie zbóż. Zbliżenie cen francuskich na zboża do cen obowiązujących w NRF musiałoby spowodować gwałtowny wzrost cen chleba, drobiu i wołowiny, powodując wzrost kosztów utrzymania; obniżka cen w NRF prowadziłaby do ruiny gospodarstw rolnych. W szybkim utworzeniu wspólnego rynku rolnego zainteresowana jest przede wszystkim Francja, która produkuje dość duże nadwyżki rolne, a znaczna jeszcze część ludności utrzymuje się z tej gałęzi gospodarki. NRF jest w istocie rzeczy mniej zainteresowana w utworzeniu tego rynku, ponieważ dotąd otrzymywała po niższych cenach artykuły konsumpcyjne z USA, Kanady i Danii — natomiast miała zapewniony zbyt artykułów przemysłowych we Francji⁷.

TABELA III

Cywilna ludność aktywna według stref ekonomicznych 1966 r.

	Rolnictwo		Przemysł		Usługi		Bezrob.		Razem	
	tys.	%	tys.	%	tys.	%	tys.	%	tys.	%
1. NRF	2 877	11	13 103	49	10 621	39	161	1	26 762	100
2. Francja	3 420	17	7 746	39	8 290	42	280	2	19 736	100
3. Włochy	4 660	24	7 621	39	6 427	33	769	4	19 477	100
4. Holandia	375	9	1 894	42	2 156	48	45	1	4 470	100
5. Belgia	216	6	1 633	44	1 754	48	62	2	3 665	100
6. Luksemburg	18	13	64	46	58	41	0	0	140	100
EWG	11 566	16	32 061	43	29 306	39	1 317	2	74 250	100

Źródło: Statistische Amt der Europäischen Gemeinschaften.

⁶ Die deutsche Wirtschaft und die EWG.

⁷ W. Wierzbicki, *Proces integracji krajów EWG*. Kraków 1967, ss. 148—154.

Jakkolwiek można już mówić o pewnych osiągnięciach w zakresie tworzenia wspólnego rynku na produkty rolne, szczególnie w zakresie ich wolnego przepływu na terenie EWG — to wprowadzenie wspólnych jednolitych cen na wszystkie produkty rolne jest jeszcze sprawą dość odległą i może nastąpić dopiero około 1970 r. Tak długo jednak, jak nie zostanie ujednoczona różniąca się znacznie struktura agrarna EWG, a co za tym idzie, wyrównanie poziomu siły roboczej na wsi i średniej wydajności na głowę ludności zawodowo czynnej w rolnictwie, różnice w poziomie życia i warunkach pracy zmuszać będą do wysokiego dofinansowywania rolnictwa celem wyrównania i utrzymania jednolitych cen. Program zrównania poziomu i różnic w zakresie produkcji rolnej może wymagać realizacji trwającej, według obliczeń ekspertów zachodnich około 20—30 lat, przy czym czynnikiem najbardziej ten proces przedłużającym są różnice socjalno-bytowe⁸.

Wzrost gospodarczy

Z punktu widzenia wzrostu gospodarczego mierzonego za pomocą wskaźnika produktu społecznego brutto oraz wskaźnika produkcji przemysłowej należy podkreślić, że najwyższa dynamika rozwojowa NRF przypadła na okres 1948—1961, a jeszcze ściślej, na początek lat pięćdziesiątych. W okresie tym produkt społeczny brutto wzrastał średnio o 7,3% w skali rocznej (w USA o 3,2%). Przez cały ten okres utrzymywano wysokie inwestycje — przeznaczano na nie około 26% produktu narodowego, rozwijano budownictwo mieszkaniowe, dynamicznie wzrastało zatrudnienie. Był to, przy stałej nadwyżce bilansu płatniczego, okres ekspansji eksportowej. Główne czynniki tego rozwoju, jak pomoc państw zachodnich, wzmocniony potencjał przemysłowy, reforma walutowa z 1948 r., będąca w dyspozycji siła robocza w związku z napływem ludności niemieckiej ze wschodu, wreszcie niskie płace a wysokie marże przyjały dynamice rozwojowej. Wymienione elementy były podstawą tzw. cudu gospodarczego⁹. Ostatnie lata tego gwałtownego rozwoju gospodarczego przypadają na okres powstawania EWG. Ściślej rzecz ujmując — lata 1956—1958 — to w życiu gospodarczym NRF okres stopniowej recesji. Powołanie do życia EWG, w pierwszej fazie oczywiście, obok ogólnosiwiatowej korzystniejszej sytuacji koniunkturalnej, stało się nowym impulsem dla gospodarki NRF. Był to jednak okres krótkotrwały przypadający na lata 1959—1961. W okresie następnym (lata 1961—1966) przeciętny roczny wskaźnik wzrostu spadł

TABELA IV
Średni roczny przyrost produktu społecznego brutto w cenach stałych w %

	Produkt społeczny brutto					
	Ogółem		Na 1 mieszkańca			
	1956—61	1961—66	1956—66	1956—61	1961—66	1956—66
1. NRF	6,0	4,3	5,2	4,7	3,1	3,9
2. Francja	4,5	5,4	5,0	3,4	4,0	3,7
3. Włochy	6,4	5,0	5,6	5,7	4,1	4,9
4. Holandia	4,1	5,0	4,5	2,7	3,5	3,1
5. Belgia	2,9	4,7	3,8	2,2	3,9	3,1
EWG	5,3	4,9	5,1	4,3	3,7	4,0
Wielka Brytania	3,1	3,0	3,0	2,5	2,3	2,4
USA	2,2	5,6	3,9	0,4	4,2	2,3

Źródło: *Die deutsche Wirtschaft und die EWG*.

⁸ *Die deutsche Wirtschaft und die EWG*.

⁹ „Enterprise” z 16 XII 1967.

wzrastały wydatki państwowe o 146%, silniej aniżeli inwestycje (o 128%). Przede wszystkim zaś gwałtownie rosną w NRF wydatki na cele wojskowe (o 185%). Wzrastają także świadczenia społeczne na skutek demograficznego starzenia się ludności. Wszystko to dokonuje się kosztem konsumpcji prywatnej, której wzrost jest znacznie słabszy i wynosi, w porównaniu z poprzednimi liczbami, tylko 98%. W latach 1958—1966 udział konsumpcji prywatnej w produkcji społecznym brutto zmalał z prawie 60% do 57%, udział inwestycji wzrósł z 23% do prawie 26% a wydatki państwowe z 13% na prawie 16%, w tym wydatki na cele wojskowe z 2,6% na 3,6% (tabela V).

TABELA VI

Wskaźniki produkcji przemysłowej w głównych krajach kapitalistycznych (1958=100)

	1950	1958	1964	1966
NRF	48	100	149	160
Francja	61	100	138	150
Włochy	54	100	168	197
Holandia	66	100	151	—
Belgia	82	100	145	—
Luksemburg	76	100	124	—
Wielka Brytania	83	100	128	133
Szwecja	79	100	146	163
USA	80	100	141	167
Japonia	34	100	248	290

Źródło: DW I-Berichte 10/67 oraz Office Statistique des Communautés Européennes

Analizując silną dynamikę rozwojową NRF w latach 1950—1958 należy mieć na uwadze punkt wyjściowy gospodarki poszczególnych krajów. Porównując wskaźnik produkcji przemysłowej w większych państwach kapitalistycznych okazuje się, że najniższy punkt wyjściowy (1958 = 100) posiadały w 1950 r. NRF i Japonia — poniżej 50%, podczas gdy np. poziom W. Brytanii, USA czy Belgii kształtował się w granicach 80%. Największe też sukcesy w zakresie produkcji przemysłowej NRF odniosła, przy wyjątkowo sprzyjających warunkach w latach 1950—1958, podczas gdy już po r. 1958 wiele państw, wśród nich Japonia, Włochy, Holandia, Szwecja, USA, kiedy wewnętrzne warunki wzrostu stawały się w Niemczech zachodnich coraz trudniejsze, wyprzedziło ją pod względem dynamiki rozwojowej (tabela VI).

Ewolucja pozycji gospodarczej NRF

Mimo niewątpliwych sukcesów gospodarczych NRF odniesionych w latach 1950—1966 pozycja tego kraju jako potęgi przemysłowej w świecie kapitalistycznym ulega stałej ewolucji, a rola jaką dotąd posiadała ciąglemu ograniczeniu. Mierząc potencjał gospodarczy wskaźnikiem produkcji przemysłowej stwierdzamy, że w okresie przed II wojną światową Niemcy zachodnie dawały około 11,5% ogólnej produkcji państw kapitalistycznych. W r. 1950 udział ten wynosił 6,4%. Szczytowy okres rozwoju miał miejsce na przełomie lat 1960/1961, kiedy to NRF ponownie zbliżyła się do poziomu z okresu przedwojennego osiągając prawie 10% ogólnej produkcji przemysłowej krajów kapitalistycznych (tabela VII). Nigdy jednak w okresie powojennym nie odzyskała NRF roli, jaka jej przypadła w okresie przed II wojną światową. Po r. 1961 rola NRF jako potęgi przemysłowej stopniowo maleje — w 1966 produkcja przemysłowa Niemiec zachodnich wynosi

do 4,3% (wskaźnik ten dla lat 1956—1961 wynosił 6,0%) i był mniejszy niż w pozostałych krajach EWG, jak również w USA.

W literaturze fachowej zwraca się uwagę na fakt, że NRF odnosiła swoje sukcesy gospodarcze w okresie, kiedy dysponowała dostatecznymi rezerwami siły roboczej. Zahamowanie rozwoju natomiast zaznaczyło się w związku z wyczerpaniem się tych rezerw. W latach 1955—1960, liczba zawodowo czynnych wzrosła w NRF o 2 mln, tj. o 1,7% rocznie (we Francji np. tylko 0,2%). W następnym pięcioleciu, 1960—1965, liczba zawodowo czynnych wzrosła już tylko o 0,9 mln, tj. rocznie średnio o 0,7% (we Francji — 0,3%) i to głównie w drodze importu cudzoziemców. Sytuację na rynku pracy w NRF w latach 1955—1965 częściowo ratowała emigracja ludności wiejskiej do zawodów pozarolniczych. W przypadku NRF wysoką działalność inwestycyjną traktuje się tu poniekąd jako czynnik drugorzędny, określając potencjał siły roboczej jako czynnik decydujący. Jest to o tyle uzasadnione, że NRF w pierwszym okresie swego istnienia dysponowała faktycznie potężnym potencjałem przemysłowym, a istotnym problemem dla dalszego rozwoju była siła robocza i surowce.

Ustalane prognozy gospodarcze dla NRF — na ogół potwierdzają opinię o nieuniknionym osłabieniu dynamiki produkcji. Jako główną przyczynę wymienia się tu trudności na rynku pracy — niekorzystne perspektywy rozwoju własnej siły roboczej i konieczność przestawienia się gospodarki NRF na bardziej intensywne i bardziej efektywne — nowoczesne kierunki produkcji. Takie przestawienie gospodarki i konieczność tworzenia nowych kapitałochłonnych stanowisk pracy — w każdym bądź razie okresowo musi prowadzić do osłabienia tempa wzrostu¹⁰.

Przełom roku 1966/1967 jest okresem depresji ekonomicznej w NRF, a zatem zewnętrzno-gospodarcze czynniki wzrostu w postaci współdziałania w ramach EWG

TABELA V

Wysokość i rozdział produktu społecznego brutto według cen rynkowych (ceny bieżące) w mln DM w NRF

	1958	%	1966	%	Wzrost 1958/1966
Konsumpcja prywatna	137 710	59,5	272 800	57,1	98
Wydatki państwowe	30 590	13,2	75 100	15,7	146
cywilne cele	24 550		57 900		136
wydatki wojskowe	6 040	2,6	17 200	3,6	185
Inwestycje	54 100	23,4	123 500	25,8	128
zakłady	50 430		122 500		143
wyposażenie	25 630		58 200		127
nowe budowle	24 800		64 300		159
Zmiany w zapasach	+3 670		+1 000		—
Nadwyżka eksportowa	9 100		+6 500		—
Produkt społeczny brutto	231 500		477 900		—

Źródło: *Statistisches Jahrbuch für die BRD 1963—1967*

nie mogły zapobiec czynnikom wewnętrznym powodującym stopniowe gaśnięcie „cudu gospodarczego”. Wśród nich wymienić należy zamknięcie granicy NRD w 1961 r. i odcięcie dopływu kwalifikowanej siły roboczej przy równoczesnym zmniejszaniu się ilości godzin pracy. Równoległe z tymi posunięciami występuje wzrost płac powodujący ograniczenie marż samofinansowania. W latach 1958—1966

¹⁰ „Wirtschaftsdienst” nr 3/67, ss. 139—140.

9,1% ogólnej produkcji przemysłowej państw kapitalistycznych. Stwierdzić poza tym należy, że zarówno pozycja EWG, jak i cała Europa zachodniej w świecie kapitalistycznym ulega stopniowej redukcji na rzecz rozwijającej się niezwykle dynamicznie Japonii i umacniającej się ponownie po 1964 r. roli USA.

Płace, koszty utrzymania

Napięta sytuacja na rynku pracy NRF bardziej aniżeli w innych państwach kapitalistycznych (za wyjątkiem Szwajcarii) spowodowała szybki wzrost płac i skracanie czasu pracy, który obecnie skrócono tam najbardziej w porównaniu

TABELA VII

Udział w produkcji przemysłowej wszystkich państw kapitalistycznych w % w latach 1938—1966

	1938	1950	1955	1960	1965	1966
USA	36,6	53,8	50,5	45,8	45,1	45,5
Kanada	2,5	3,3	3,2	3,0	3,1	3,3
Japonia	4,7	1,6	2,5	4,4	5,7	6,0
EWG	24,2	14,9	18,0	20,0	19,6	19,3
w tym NRF	(11,5)	(6,4)	(8,5)	(9,6)	(9,4)	(9,1)
Wielka Brytania	15,6	11,6	10,2	9,3	8,2	7,8
Szwecja	1,4	1,3	1,1	1,1	1,0	1,0
Pozostałe kraje kapitalistyczne	15,0	13,5	14,5	16,4	17,3	17,1

Źródło: *DWI Berichte 10/1967*

z innymi państwami EWG. Ze wszystkich państw członkowskich, aż do wystąpienia depresji gospodarczej w 1966 r. utrzymywała się w NRF napięta sytuacja na rynku pracy. Import cudzoziemców nie zahamował tendencji wzrostowych w zakresie płac. Tendencje te pociągały za sobą jednak również wzrost cen. W okresie 1958—1966 płace wzrosły w przemyśle NRF do 196%, a ceny na artykuły konsumpcyjne do 122%. Szczególnie podwyższono ceny na artykuły rolne. Indeks kosztów utrzymania do 1961 r. wzrastał od 1—2,5%, był stosunkowo stabilny w 1963 r. (wzrósł o 3%), a po 1965 r. wzrósł prawie o 4% (tabela VIII).

Średni zatem przyrost płac między rokiem 1958—1966 był przeszło 4-krotnie wyższy jak wzrost kosztów utrzymania. Podobnie zresztą przedstawiała się sytuacja w innych krajach EWG, gdzie wzrost płac był silniejszy niż w Wielkiej Brytanii i USA.

Wnioski ogólne

Jak wynika z przytoczonych danych integracja Europy zachodniej odegrała istotną rolę w rozwoju gospodarczym NRF w zakresie wzrostu handlu zagranicznego — stając się w okresie powstania EWG nowym impulsem dla dalszej ekspansji gospodarczej tego kraju. Miała także istotny wpływ na kształtowanie się stosunków socjalno-bytowych, wzrost płac, skracanie czasu pracy, próby ujednoczenia warunków socjalnych. W ogólnym jednak zarysie nastąpiło ograniczenie konsumpcji prywatnej na rzecz inwestycji i wydatków państwowych, a co za tym idzie, umocnienie roli kapitału państwowo-monopolistycznego. W drugim okresie działalności EWG, po 1961 r. impulsy w celu uaktywnienia gospodarki stały się słabsze, a szereg państw kapitalistycznych nie wchodzących w skład Wspólnoty

TABELA VIII

Niektóre dane dotyczące czasu pracy, wskaźnika godzinowego plac brutto oraz wskaźnika cen artykułów konsumpcyjnych

	1950	1952	1954	1956	1958	1960	1962	1963	1964	1965	1966
Czas pracy faktycznie przepracowany											
NRF (mężczyźni)					42,2	42,7	41,4	40,9	42,0	41,0	40,8
Francja					45,3	45,7	46,2	46,3	46,1	45,6	45,9
Włochy					48,0	48,0	48,0	48,0	47,5	47,3	47,3
Holandia					48,6	48,8	46,5	46,6	46,1	46,1	—
Belgia							41,0	41,2	40,9	40,8	40,4
Wielka Brytania (mężczyźni)					47,3	47,4	46,2	46,8	46,9	46,1	45,0
USA (opłacony czas pracy)					39,2	39,7	40,4	40,5	40,7	41,2	41,3
Wskaźnik godzinowy plac brutto 1958=100											
NRF	55	68	73	86	100	115	142	152	165	184	196
Francja					100	113	133	145	154	163	173
Włochy					100	107	132	154	175	187	195
Holandia					100	111	127	139	158	173	189
Belgia					100	105	115	122	134	146	159
Wielka Brytania					100	108	118	122	128	.	.
USA					100	106	115	115	119	.	.
Wskaźnik kosztów utrzymania 1958=100											
NRF	85		94		100	102	108	111	114	118	122
Francja	64		83		100	110	119	125	129	132	136
Włochy	72		93		100	102	109	117	124	129	132
Holandia	75		87		100	103	108	113	119	126	133
Belgia	84		93		100	102	104	104	111	115	120
W. Brytania	68		89		100	102	109	112	115	.	.
USA	83		93		100	102	105	106	107	.	.

Źródło: Die deutsche Wirtschaft und die EWG; Year Book of Labour Statics 1967; Taschenbuch für die Wirtschaft 1965

osiągnęło lepsze wyniki gospodarcze. Działają tu więc obok czynników wynikających z integracji znacznie silniejsze czynniki wewnętrzne, które obecnie mają jeszcze znaczenie zasadnicze dla rozwoju poszczególnych krajów członkowskich. Rola integracji sprowadza się tu do łagodzenia skutków wahań koniunkturalnych w poszczególnych krajach, którym w całości EWG nie jest w stanie zapobiec.

Jak dotąd Wspólnota posiada najbardziej wyraźny dorobek w zakresie unii celnej (stopniowe ograniczenie i znoszenie cel), która po dziesięciu latach współpracy państw członkowskich zrealizowana została 1 lipca 1968 r. Ujednoczenie systemu podatkowego jest już sprawą bardziej odległą. Istnieją pewne dane wskazujące, że pełna unia celna zbiegnie się z pewnym postępem w zakresie utworzenia wspólnego rynku rolnego. Do tej pory powinny być ustalone ceny na mleko, produkty mleczne i wołowinę oraz cukier. Przewiduje się powołanie organizacji rynkowych na kwiaty, produkty rybne i chmiel. Cały system opierający się na ograniczeniu konkurencji w zakresie produktów rolnych i ustaleni cen w zależności od stopnia protekcjonizmu jest jeszcze kwestią czasu.

W tym układzie sytuacja NRF wydaje się być korzystna, ponieważ produkty rolne w Niemczech zachodnich są najdroższe, będzie więc zachodziła potrzeba odpowiedniej polityki protekcyjnej w stosunku do rolnictwa NRF celem wyrównania ewentualnych strat przy próbie obniżania cen na produkty rolne.

Dotychczasowe sukcesy EWG dotyczą głównie wolnego przepływu towarów — wolny przepływ siły roboczej i kapitałów wydaje się jednak nadal problematyczny, nie tyle z punktu widzenia formalno-prawnego, ile z punktu widzenia praktyki gospodarczej.

Jerzy Bartosik

TYDZIEŃ BAŁTYKU W ROSTOCKU

W dniach od 7 do 14 lipca 1968 r. po raz jedenasty odbyła się w Rostocku międzynarodowa impreza z udziałem przedstawicieli krajów nadbałtyckich, o tradycyjnej już nazwie *Ostseewoche* — Tydzień Bałtyku.

Pomysł zorganizowania tej imprezy był następstwem stanu bezpośredniego zagrożenia pokoju panującego w regionie bałtyckim wskutek utworzenia NATO i włączenia do tego bloku Niemieckiej Republiki Federalnej.

„Z tych przesłanek zrodziła się kilka lat temu w NRD myśl organizowania co roku *Ostseewoche* (Tygodnia Bałtyku), jako wielkiej manifestacji narodów nadbałtyckich na rzecz pokojowego współżycia. Pierwszy Tydzień Bałtyku zorganizowany został w 1958 r., a jako miejsce manifestacji wybrano Rostock, rozbudowany przez NRD w nowy wielki port nad Bałtykiem. Z początkowo skromnych rozmiarów Tydzień Bałtyku (...) przekształcił się w wielką międzynarodową manifestację pokojową, o rosnącym stale wpływie na opinię narodów nadbałtyckich”¹.

Następne lata przyniosły dalszy rozwój imprezy, czego wyrazem jest m. in. zwiększenie liczby biorących w niej udział przedstawicieli zagranicznych. W 1961 r. było ich w Rostocku 17 tys., w tegorocznej imprezie uczestniczyło 25 tys. osób ze Związku Radzieckiego, Finlandii, Szwecji, Norwegii, Islandii, Danii i Polski. Przekształcenie się Tygodnia Bałtyku w imprezę o coraz większym zasięgu jest wyrazem narastającego w społeczeństwach krajów nadbałtyckich protestu na militarny charakter poczynania zachodnioniemieckie w tej strefie Europy.

Kilka miesięcy przed pierwszym Tygodniem Bałtyku siły morskie Niemieckiej Republiki Federalnej przeprowadziły pierwsze samodzielne manewry. Odbyto je pod znanym kryptonimem „Stara miłość” (*Alte Liebe*). W tym samym czasie podniesiono z dna morskiego, wyremontowano i przekazano *Bundesmarine* dwie hitlerowskie łodzie podwodne i nadano im nazwy: „Hai” (rekin) i „Hecht” (szczupak).

Cała symbolika towarzysząca podjętej przez NRF odbudowie niemieckiej floty wojennej odzwierciedla intencje, jakimi się w związku z tym kierowano. Były one aż nazbyt czytelne dla wszystkich, którzy mieli jeszcze świeżo w pamięci wydarzenia II wojny światowej rozpoczętej salwą armatnią, oddaną na Bałtyku z niemieckiego liniowca „Schleswig-Holstein” — okupację Polski, Danii, Norwegii, bałtyckich republik radzieckich, rządu niemieckich oficerów w Finlandii. Rozwój remilitaryzacji i znane już dziś, przynajmniej częściowo, plany perspektywiczne *Bundesmarine* potwierdziły słuszność protestacyjnych spotkań Tygodnia Bałtyku.

¹ m., IV Tydzień Bałtyku w Rostocku. „Przegląd Zachodni” nr 4/1961.